

**ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM**

HỒ THỊ PHƯƠNG TRANG

HÀNH ĐỘNG HỎI TRONG THƠ TỔ HỮU

Chuyên ngành: Lý luận ngôn ngữ

Mã số: 60.22.01

LUẬN VĂN THẠC SĨ NGÔN NGỮ

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS. PHẠM HÙNG VIỆT

Thái Nguyên - năm 2012

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu khoa học của riêng tôi. Các số liệu, kết quả nêu trong luận văn là trung thực và chưa từng được ai công bố trong bất cứ một công trình khoa học nào.

Tác giả luận văn

Hồ Thị Phương Trang

LỜI CẢM ƠN

Tôi xin bày tỏ lòng biết ơn chân thành đến PGS.TS Phạm Hùng Việt, thầy đã tận tình giúp đỡ và tạo điều kiện tốt nhất cho tôi trong suốt thời gian làm luận văn tốt nghiệp.

Luận văn là kết quả của một quá trình học tập. Vì vậy tôi xin bày tỏ lòng biết ơn đến những người Thầy, người Cô đã giảng dạy các chuyên đề Cao học cho lớp Ngôn ngữ khóa 2010-2012.

Tôi xin gửi lời cảm ơn đến gia đình, bạn bè những người thân đã luôn ủng hộ và động viên tôi trong suốt quá trình học tập.

Thái Nguyên, ngày 10 tháng 04 năm 2012

Tác giả luận văn

Hồ Thị Phương Trang

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN	i
LỜI CẢM ƠN	ii
MỤC LỤC.....	iii
DANH MỤC CÁC BẢNG BIỂU	v
MỞ ĐẦU	1
1. Lý do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử vấn đề.....	2
CHƯƠNG 1 : CƠ SỞ LÝ LUẬN.....	6
1.1. Lý thuyết về hành động ngôn ngữ	6
1.1.1. Khái niệm về hành động ngôn ngữ	6
1.1.2. Các loại hành động ngôn ngữ.....	7
1.1.3. Điều kiện sử dụng các hành động ở lời	9
1.1.4. Hành động ở lời trực tiếp – gián tiếp	11
1.2. Hành động hỏi	16
1.2.1. Khái niệm hành động hỏi.....	16
1.2.2. Dấu hiệu nhận diện hành động hỏi.....	18
1.3. Hành động hỏi và câu hỏi	20
1.3.1. Khái niệm câu hỏi.....	20
1.3.2. Mối quan hệ giữa hành động hỏi và câu hỏi	22
1.4. Phép lịch sự và hành động hỏi	23
1.4.1. Khái niệm “lịch sự”	23
1.4.2. Các lí thuyết về lịch sự.....	24
1.4.3. Những điểm cần lưu ý về lịch sự trong hành động hỏi.....	26
CHƯƠNG 2 : HÀNH ĐỘNG HỎI TRỰC TIẾP TRONG THƠ TỔ HỮU	28
2.1. Một số hành động hỏi trực tiếp trong thơ Tô Hữu.....	28
2.1.1. Hành động hỏi sử dụng đại từ nghi vấn.....	28
2.1.2. Hành động hỏi sử dụng quan hệ từ lựa chọn “hay”	37
2.1.3. Hành động hỏi sử dụng các phụ từ nghi vấn.....	39

2.1.4. Hành động hỏi sử dụng các tiểu từ tình thái.....	43
2.1.5. Hành động hỏi trực tiếp sử dụng ngữ điệu	45
2.2. Nhận xét	47
2.2.1. Về phương tiện thể hiện.....	47
2.2.2. Về kiểu câu	52
2.2.3. Về cách dùng.....	54
CHƯƠNG 3 : HÀNH ĐỘNG HỎI GIÁN TIẾP TRONG THƠ TỔ HỮU	56
3.1. Các hành động hỏi được dùng với mục đích gián tiếp trong thơ Tố Hữu	56
3.1.1. Hỏi – khẳng định	56
3.1.2. Hỏi – bộc lộ	62
3.1.3. Hỏi – nhắc.....	70
3.1.4. Hỏi – tố cáo	74
3.1.5. Hành động hỏi được sử dụng để biểu thị các hành động nói gián tiếp khác... 76	
3.2. Nhận xét	85
3.2.1. Về phương tiện thể hiện.....	85
3.2.4. Về việc đảm bảo tính lịch sự.....	96
3.2.5. Về việc thể hiện phong cách tác giả.....	97
KẾT LUẬN.....	111
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	113

DANH MỤC CÁC BẢNG BIỂU

Bảng 1: Bảng thống kê các hành động hỏi trực tiếp trong thơ Tố Hữu	45
Bảng 2: Bảng thống kê các hành động hỏi gián tiếp trong thơ Tố Hữu	82

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

1.1. So với các chuyên ngành khác của ngôn ngữ học như từ vựng học, ngữ âm học, ngữ pháp học thì ngữ dụng học là một chuyên ngành còn rất non trẻ. Hơn ba thập kỉ gần đây, ở nước ta, ngữ dụng học đã có những bước phát triển nhanh chóng, mạnh mẽ. Trong cuốn “*Đại cương ngôn ngữ học*” – tập 2, Đỗ Hữu Châu đã đưa ra nhận xét: “Trong lịch sử ngôn ngữ học, chưa từng có một chuyên ngành ngôn ngữ học miêu tả đồng đại nào lại lôi cuốn được nhiều nhà ngôn ngữ học vào vòng xoáy của mình trong một thời gian ngắn như ngữ dụng học”. Hành động ngôn từ là một nội dung thuộc về ngữ dụng học. Hành động ngôn từ có chức năng quan trọng trong hoạt động giao tiếp, được sử dụng phổ biến trong giao tiếp và cũng là một trong những đối tượng được ngữ dụng học quan tâm.

Trong giao tiếp, người ta thường sử dụng nhiều hành động nói để thực hiện mục đích, ý định của mình như: trình bày, yêu cầu, chúc, hứa, thề ... Mỗi loại hành động nói thường được thực hiện bằng một kiểu câu có hình thức, chức năng phù hợp với hiệu lực ở lời của hành động đó. Chẳng hạn: kiểu câu trần thuật dùng để thể hiện hành động thông báo: kể, miêu tả; kiểu câu cầu khiến dùng để thực hiện các hành động có mục đích cầu khiến: yêu cầu, ra lệnh, cấm, xin, nhờ, rủ, mời, ... Kiểu câu cảm thán dùng để biểu thị các hành động bày tỏ, bộc lộ cảm xúc mạnh, đột ngột... Kiểu câu hỏi dùng để hỏi về điều mình chưa biết, muốn được trả lời.

Trong số các kiểu câu trên, câu hỏi là một loại câu đóng vai trò quan trọng trong hội thoại. Câu hỏi không chỉ có tác dụng duy trì và thúc đẩy cuộc thoại. Qua nội dung, mục đích hỏi và cách đặt câu hỏi, cả người nói và người nghe đều có thể có những hiểu biết mới về nhau hoặc về đối tượng khác mà cả hai cùng quan tâm.

Trong giao tiếp bằng ngôn ngữ, hỏi là một dạng hành vi ngôn ngữ phổ biến. Nhờ sự tác động của ngữ cảnh và thông qua những chuyển hoá khác nhau mà câu hỏi có thể thực hiện nhiều chức năng giao tiếp, những hành vi tại lời rất đa dạng. Bên cạnh đó, hỏi còn là hình thức trao lời để nhận được thông tin hoặc để nhằm thực hiện các mục đích nói khác như: hứa hẹn, giải bày, trách móc ...

Trong văn học nghệ thuật, việc sử dụng kiểu câu theo mục đích giao tiếp được xem như một loại biện pháp tu từ, có khả năng tạo nên tính hàm súc, đa nghĩa của tác phẩm.

1.2. Tố Hữu là một cây đại thụ trong nền văn học Việt Nam. Thơ Tố Hữu gắn liền với các chặng đường cách mạng của dân tộc và lắng sâu trong lòng quần chúng nhân dân suốt thời gian qua. Thơ ông sở dĩ bám rễ sâu rộng trong lòng quần chúng là bởi chất men say bay bổng, khí thế hùng mạnh, điệu thơ tha thiết. Đúng như Phong Lan và Mai Hương đã nhận xét: “Trên bầu trời của văn học Việt Nam hiện đại, Tố Hữu luôn được coi là ngôi sao sáng, là người mở đầu và dẫn đầu tiêu biểu cho thơ ca cách mạng. Sáu mươi năm gắn bó với hoạt động cách mạng và sáng tạo thơ ca, ông thực sự tạo nên được niềm yêu mến, nỗi đam mê bền chắc trong nhiều độc giả. Ông là người đem đến cho công chúng và rồi cũng nhận lại từ họ sự đồng điệu, đồng cảm, đồng tình tuyệt diệu, đang là niềm mơ ước của mọi sự nghiệp thơ ca, kể cả những nhà thơ lớn cùng thời với ông” [21,11]. Bởi vậy, thơ Tố Hữu luôn thu hút được sự quan tâm của giới phê bình, nghiên cứu văn học và là đối tượng giảng dạy trong nhà trường phổ thông.

Tìm hiểu đề tài *Hành động hỏi trong thơ Tố Hữu* là một trong những cách tiếp cận văn học từ góc độ ngôn ngữ, nhằm khám phá ra những mục đích nói phong phú, đa dạng ẩn đằng sau hình thức câu chữ, từ đó thấy được sức mạnh biểu đạt của ngôn từ và sự sáng tạo của tác giả trong việc sử dụng ngôn từ nhằm tạo nên một chỉnh thể nghệ thuật toàn vẹn cả về nội dung lẫn hình thức biểu đạt.

2. Lịch sử vấn đề

2.1. Câu hỏi là một trong bốn kiểu câu phân theo mục đích nói năng: Câu tường thuật, câu nghi vấn, câu cảm thán và câu cầu khiến. Việc phân chia như trên được đề cập nhiều trong các tác phẩm nghiên cứu về ngữ pháp học.

Từ cuối những năm 80 trở lại đây, ở Việt Nam vấn đề hành vi ngôn ngữ đã thu hút được sự quan tâm của các nhà ngôn ngữ học. Các công trình nghiên cứu về hành vi ngôn ngữ nói chung và hành động hỏi nói riêng đã được đưa vào giảng dạy trong các trường học. Hỏi trở thành vấn đề ngữ dụng quen thuộc trong các công trình: *Ngữ dụng học* của GS.TS. Nguyễn Đức Dân, *Đại cương ngôn ngữ học*, tập 2 của GS.TS. Đỗ Hữu Châu, *Dụng học Việt Ngữ* của GS.TS. Nguyễn Thiện Giáp ...

Đến nay, đã có nhiều công trình khoa học chọn câu hỏi làm đối tượng nghiên cứu ở nhiều góc độ khác nhau. Có thể kể đến một số công trình như:

1. Hoàng Trọng Phiến, *Ngữ pháp tiếng Việt – câu*, Nxb Đại học & Trung học chuyên nghiệp, Hà nội, 1980.
2. Nguyễn Thị Thìn, *Câu nghi vấn tiếng Việt, một số kiểu câu nghi vấn không dùng để hỏi*, Luận án PTS khoa học Ngữ văn, Hà nội, 1994.

3. Nguyễn Thị Lương, *Tiểu từ tình thái dứt câu dùng để hỏi với việc biểu thị các hành vi ngôn ngữ*, Luận án PTS khoa học Ngữ văn, Hà nội, 1996.
4. Lê Đông, *Ngữ nghĩa – Ngữ dụng câu hỏi chính danh*, Luận án PTS khoa học Ngữ văn, Hà nội, 1996.
5. Lê Anh Xuân, *Câu trả lời gián tiếp có nghĩa hàm ẩn cho câu hỏi chính danh*, Luận án TS Ngữ văn, Hà nội, 2004.
6. Trịnh Minh Thành, *Câu hỏi trong truyện Kiều của Nguyễn Du và việc sử dụng câu hỏi để biểu thị mục đích nói*, Luận văn thạc sĩ.

Ngoài các công trình nghiên cứu trên, còn có thể kể đến một số bài viết như:

- *Câu trả lời và câu đáp của câu hỏi*, Lê Đông, Ngôn ngữ (số phụ), 1985.
- *Thử tìm hiểu phát ngôn hỏi và phát ngôn trả lời trong sự tương tác lẫn nhau giữa chúng trên bình diện giao tiếp*, Nguyễn Chí Hoà, Ngôn ngữ số 1, 1993.
- *Vai trò của thông tin tiền giả định trong cấu trúc ngữ nghĩa – ngữ dụng của câu hỏi*, Lê Đông, Ngôn ngữ số 2, 1994.
- *Một vài đặc điểm chung của câu nghi vấn (qua ngôn liệu một số ngôn ngữ)*, Nguyễn Đăng Sửu, Kỷ yếu hội thảo Ngữ học trẻ, 1998.
- *Một số tiểu từ tình thái đứng cuối câu dùng để hỏi*, Nguyễn Thị Tuyết Mai, những vấn đề ngôn ngữ học, Kỷ yếu hội nghị khoa học 2001, Viện Ngôn ngữ học.
- ...

Như vậy, đã có khá nhiều công trình đi sâu nghiên cứu về câu hỏi trong tiếng Việt. Tuy nhiên, chưa có công trình nào đi vào tìm hiểu hành động hỏi trong thơ Tố Hữu như hướng đi của đề tài luận văn này.

2.2. Trong hơn 60 năm qua, Tố Hữu đã trở thành một hiện tượng – một đối tượng nghiên cứu lớn của giới học thuật, thu hút hầu hết các nhà nghiên cứu, phê bình tên tuổi trong cả nước. Dường như, song hành với quá trình sáng tạo nghệ thuật bền bỉ, dẻo dai của Tố Hữu là một lịch sử phê bình nghiên cứu dày dặn, phong phú về thơ ông. Các công trình nghiên cứu không chỉ dừng lại ở việc đánh giá giá trị nội dung, tư tưởng mà còn đi sâu phân tích các phương diện về phong cách, về ngôn ngữ, hình tượng thơ, giọng điệu, bút pháp, thi pháp... Trong đó, nổi bật nhất là ba công trình: *Thơ Tố Hữu* của Lê Đình Kị (1979), *Thơ Tố Hữu, tiếng nói đồng ý, đồng tình, tiếng nói đồng chí* của Nguyễn Văn Hạnh (1985), và *Thi pháp thơ Tố Hữu* của Trần Đình Sử (1987).

Nghiên cứu thơ Tố Hữu từ phương diện ngôn ngữ đã có rất nhiều công trình như:

- *Nhạc điệu thơ Tố Hữu* của Nguyễn Trung Thu. Tạp chí văn học số 6 – 1968.
- *Phong cách nghệ thuật của Tố Hữu*, Nguyễn Văn Hạnh. Nội san Nghiên cứu văn học, trường ĐHSPHN, số 3 – 1970.
- *Nghệ thuật thơ của tập Ra trận* của Bùi Công Hùng. Tạp chí Văn học số 2 – 1975.
- *Về cách dùng từ chỉ màu sắc trong thơ Tố Hữu* của Lê Anh Hiền. Tạp chí Ngôn ngữ số 4 – 1976.
- *Tính dân tộc hiện đại của ngôn từ thơ Tố Hữu* của Trần Đình Sử. Báo Văn nghệ số 36 – 1985.
- *Từ địa phương miền trung trong thơ Tố Hữu* của Xuân Nguyên. Tạp chí Sông Hương, số 10 – 1991.
- *Khảo sát việc sử dụng từ ngữ địa phương trong thơ Tố Hữu* của Phạm Thị Thùy Dương. Luận văn Thạc sỹ Ngôn ngữ, 2008.
- ...

Như vậy, có thể khẳng định, các sáng tác thơ ca của Tố Hữu đã được nghiên cứu ở nhiều góc cạnh khác nhau. Tuy nhiên về hành động hỏi trong thơ của ông dưới góc độ ngôn ngữ học thì vẫn chưa có công trình nào đi sâu nghiên cứu. Vì những lí do trên, chúng tôi chọn *Hành động hỏi trong thơ Tố Hữu* làm đối tượng nghiên cứu cho luận văn của mình.

3. Mục đích và nhiệm vụ nghiên cứu

3.1. Mục đích

Làm rõ *Hành động hỏi trong thơ Tố Hữu*, để từ đó thấy được tác dụng của của các hành động hỏi này trong việc thể hiện nội dung tư tưởng cũng như phong cách của tác giả.

3.2. Nhiệm vụ

Để đạt được mục đích đề ra, luận văn cần thực hiện các nhiệm vụ:

- Trình bày các vấn đề lý thuyết liên quan đến đề tài.
- Tìm hiểu các kiểu hành động hỏi trong thơ Tố Hữu.
- Phân tích để thấy được cách sử dụng các hành động hỏi trong thơ Tố Hữu.
- Rút ra nhận xét.

4. Đối tượng và phạm vi tư liệu nghiên cứu

Đối tượng nghiên cứu của đề tài này là *Hành động hỏi trong thơ Tố Hữu*.